

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 23:1 (2018), SS. 73-91.

Makale Gönderim Tarihi: 10.01.2018 Makale Kabul Tarihi: 24.06.2018

Araştırma Makalesi

BABA İSHAK İSYANI'NIN ANADOLU SELÇUKLU TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ*

Bahattin KELEŞ**

Öz

Anadolu Selçuklu Devleti tarihindeki en büyük Türkmen ayaklanması olan ve 1240 yılında başlayan Baba İshak isyanı, Anadolu'da dar bir alana sıkışıp kalan ve yoksullaşan göçebe Türkmenler'in, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yönetimdeki bazı uygulamaları sebebiyle Baba İshak'ın çevresinde toplanması ve bu gruba Halep ve Antep yöresine sürgün edilmiş olan Harezmi Türklerinin de eklenmesiyle gelişmiş ve Adıyaman ve Kâhta civarında başlayıp Malatya, Maraş, Sivas, Tokat ve Amasya'ya kadar yayılan dini görünümlü siyasi bir isyandır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Baba İshak'ın üzerine asker göndermesi ve sonrasında Baba İshak'ın Amasya kalesi'nde asılarak öldürülmesi üzerine bu isyancı grup galeyana gelerek Amasya şehri ve halkına büyük zarar verdikten sonra, başkent Konya'yı tehdit etmeye yöneldiler. Kayseri'den sonra Kırşehir'e yönelen isyancılar Kırşehir yakınlarındaki Malya Ovası'nda Selçuklu ordusuyla karşılaştılar. Ordularına Frank askerlerini de dâhil eden Selçuklular, isyancıları burada mağlup edip isyanı bastırdılar. Bu bastırmaya rağmen, Anadolu Selçuklu Devleti askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan zayıflamış, akabinde Köseadağ Savaşı'nda (1243) Moğollara yenilmiş ve Anadolu toprakları yavaş yavaş Moğol hâkimiyetine girmiştir. Baba İshak isyanının Amasya'ya ulaşması ve elebaşının burada asılması ve sonrasındaki olaylar Anadolu Selçukluları ve Amasya Tarihi açısından önemlidir. Bu konu, İbn Bîbî gibi dönemin ana kaynaklarından ve tetkik eserlerden faydalanılarak geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Baba İshak İsyanı, Amasya, Anadolu Selçukluları, Türkmenler.

Atıf: Keleş, Bahattin. "Baba İshak İsyanı'nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri Ve Önemi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23:1 (2018): 73-91.

* Bu makale 4-7 Ekim 2017 tarihleri arasında Amasya'da düzenlenen, "Uluslararası Amasya Sempozyumu Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat" sempozyumuna sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Şirnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü öğretim üyesi.
e-mail: bahattinkeles@sirnak.edu.tr

The Role And Importance Of Baba Ishak Rebellion In History Of Anatolian Seljuk

Abstract

The Baba Ishak rebellion, the largest Turkmen uprising in the history of the Anatolian Seljuk State, started in 1240 is a religious-looking political rebellion which was occurred by that the nomadic Turkmen who were trapped in a narrow area in Anatolia and became impoverished, grouped around Baba Ishak because of some applications in the administration of Gıyaseddin Keyhüsrev II and by the inclusion of Harezm Turks who were exiled to Aleppo and Antep regions into this group and broke out in Adıyaman and Kahta regions and then spreaded to Malatya, Maras, Sivas, Tokat and Amasya. After Gıyaseddin Keyhüsrev II sent troops against Baba Ishak and later Baba Ishak was killed by hanging in Amasya, this rebellious group came to wrangle and threatened the capital city Konya after giving great damage to Amasya city and its people. After Kayseri, the rebels who went to Kırşehir met with the Seljuk army in the Malya Plain near Kırşehir. The Seljuks, including Frank soldiers into their armies, defeated the rebels here and suppressed the rebellion. Despite this suppression, the Anatolian Seljuk State was weakened by military, political and economic reasons, then defeated by the Mongols in the Köseadağ War (1243) and the Anatolian lands gradually entered the Mongol domination. The arrival of Baba Ishak rebellion to Amasya, the hanging of the chief here and the events afterwards are important in terms of the Anatolian Seljuks and Amasya. This subject will be studied in a wide way by taking advantage of the main sources on the period such as Ibn Bibi and later works.

Keywords: Baba Ishak Rebellion, Amasya (province), Anatolian Seljuk State, Turkmen.

Giriş

Türkiye Selçukluları XIII. yüzyılda özellikle Sultan Alaeddin Keykubad zamanında en parlak dönemini yaşamıştır. Sultan Alaeddin Keykubad döneminden sonra tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan pek parlak bir dönem olmamıştır. Ülke hızlı bir şekilde gerileme dönemine girerken bir taraftan Moğol baskısı ve dış tehditler, diğer taraftan iç karışıklıklar ve Babai Ayaklanması gibi olaylar devletin içeride ve dışarıda bir itibar kaybına sebep olmuştur.

Moğolların önünden kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmenler daha çok Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplanmakta idiler. Selçuklu, Eyyubi ve Harezm askerleri de bu bölgede faaliyet gösteriyor ve özellikle Harezmîlilerin çıkardıkları asayişsizlik, yeni gelen Türkmen boylarının bu bölgede huzursuzluk çıkarmalarına da sebebiyet veriyordu. Göçebe Türkmenlerin yaşantıları yerleşik halkın hayat tarzlarına uymuyor ve birbirleriyle sürekli çatışıyorlardı. Göçebe Türkmenler geçim sıkıntısı ve otlak darlığı nedeniyle bir takım akın ve yağma hareketlerine girişiyorlardı. Bu durum ise, onların asayiş koruyan devlet güçleriyle çatışmalarına

sebepe oluyordu. Bu çatışmalar da onların hayatlarını zorlaştırıyor, devlete karşı memnuniyetsizliklerini ve düşmanlıklarını arttırıyordu.¹ Türkmenleri geri plana iten Selçuklu sultanları Türkmenleri kızdırdıklarının farkındaydılar ve bu durum Türkmenler arasında haklı olarak bir haksızlığa ve ihanete uğramışlık duygusu uyandırdı. Bu duygu onlarda Selçuklu beylerine karşı aşırı derecede bir hoşnutsuzluk meydana getirdi. Bu yüzden Selçuklu beylerine kızan Türkmenler, Başta Batı İran olmak üzere, Kuzey Irak ve Azerbaycan gibi kuzey ve batı uçlarına yerleşerek, başlarındaki dirayetli beylerin yönetiminde hayatlarını devam ettirdiler². Türkmenler Anadolu'da daha ziyade Samsat, Besni ve Maraş taraflarına yerleşiyorlardı. Bu bölgede bir Hristiyan inancı olan Pavlaki akidesine sahip topluluklar da yaşamaktaydı.³

XIII. yüzyılda Anadolu'da ilk gayri sünni akımların temelini atan Baba İlyas, Şeyh Ebu'l-Beka unvanıyla Moğol istilası sırasında yıkılan Harezmşahların hakimiyetindeki topraklardan Anadolu'ya gelmiş bir Türkmen şeyhi idi. Torunu Menakıbu'l-Kudsiyye adlı eserinde onun Anadolu'ya geldikten sonra Amasya yakınlarındaki İlyas köyüne (Çat köyü) yerleştiğini ve köyde etrafına çok sayıda mürit topladığını kaydeder.⁴ Baba İlyas'ın Amasya'ya yerleştikten sonra hemen mürit edinme girişiminde bulunması ve devrin sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev aleyhinde propaganda yapması onun ileriye dönük bir siyasi hedefinin olduğunu göstermektedir.

1. Babai Ayaklanmanın Temel Sebepleri

1.1. Türkmenlerin Selçuklu Yönetimi Tarafından Dışlanması

Türklerde devletin kurulması, yönetici unsur (beyler) ile onlarla işbirliği yapan geniş halk kitlelerinin gönüllü gayretleri ve katkıları sonucunda gerçekleşmekteydi. Devlet kurulduktan sonra idareci kesim tarafından halkın ihtiyaçlarına, arzularına, düşüncelerine, inançlarına ve geleneklerine uygun şekilde idari, siyasi, adli, sosyal, kültürel ve ekonomik politikalar izlendiği zaman devlet başarılı olmaktadır. Aksi taktirde idareci kesim ile halk arasında devam eden işbirliği ve dayanışma ruhu ortadan kalktığında ilişkiler bozulmakta ve halk devlete verdiği desteği çektiğinde, devlet büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktaydı⁵.

¹ Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Manisa, 2007, s. 183.

² Salim Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 13.

³ Murat Gökhan Dalgan, *Başlangıçtan 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*, Reform Matbaası, Ankara, 2007, s. 99.

⁴ Arslan Tekin, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul, Nisan 2012, s. 355.

⁵ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 12-13.

Selçuklu devletinin kurucu unsuru olan Türkmenler, aynı zamanda devlet yıkılırken de aynı tutum ve davranışı sergilemişlerdir.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev yönetiminin yarattığı ciddi ekonomik ve toplumsal rahatsızlıklar Türkmenleri çok zor durumda bıraktığından bu kitle Selçuklu yönetimine karşı koymakta tereddüt göstermiyorlardı. Bu yüzden Baba İlyas'ın Tanrı tarafından gönderilmiş, ilahi yetkilerle donatılmış bir mehdi kimliğiyle Türkmenlere bir dünya cenneti vaad ederek yaptığı propagandalara inanmışlar ve ayaklanmışlardı⁶.

Selçuklu sultanlarının Türkmenleri neden dışladıkları ve tasfiye etmek istediklerine baktığımızda Salim Koca'nın da belirttiği gibi iki sebebe bağlamak mümkündür. Bunlardan birincisi, Türkmen kitleleri arasında hala aile ve boy bilincinin var olmasıydı. Böylece her Türkmen, Selçuklu beylerinden çok, başlarında bulunan aile büyüklerine ve boy beylerine itaat etmeyi daha uygun buluyorlardı. Selçuklu beyleri bu durumu kendi iktidarları ve gelecekleri için tehlikeli ve zararlı görmüşlerdir. Selçuklu sultanları Türkmenlerden çok küçük yaşlardan itibaren Selçuklu devlet hizmetine alınan, hükümdara tam bir itaat ve bağlılık anlayışı içinde, saray terbiyesi ve gelenekleriyle yetiştirilen gulamlara daha çok güveniyordu. Bu durum da Türkmenleri çok kızdırıyor ve itaatsizlik ettiklerinden devlet tarafından dışlanmalarına sebep oluyordu. İkincisi ise, özellikle Büyük Selçuklu Devletinin hakimiyet sahasında Türkmenlerden başka, Farslar ve Araplar olmak üzere birçok farklı etnik yapı ve kültürden insanlar bulunmaktaydı. Bu toplulukların iyi bir şekilde yönetilmesi ve memnun edilmesi gerekmektedir. Bu da şüphesiz yerli halklar ile iş birliği yapılmasına ve onların desteğinin alınmasına bağlıydı. Tuğrul Beyin bu husustaki politikası şuydu: "Eğer iktidar paylaşılacaksa, bu kendi soyundan değil, daha önemsiz ve zararsız gözükten yabancı soydan ve kültürlerden kişilerle olmalıydı". Tuğrul Beyin temelini attığı bu politika, sadece Selçuklu Devletinin idarecilerinde değil, Selçuklulardan günümüze kadar devam etmiş olan tüm Türk devletlerinin genel bir politikası olmuştur⁷.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanının en büyük iç isyanı sayılan Babai İsyanı Türkmenlerin dışlanması sonucunda Baba İlyas'ın ve onun halifesi Baba İshak'ın Türkmenleri iyi bir şekilde organize etmesi sonucunda meydana gelmiştir. Bu isyan Anadolu Selçuklu devletine karşı çıkarılan en büyük isyanlardan birisidir ve devletin gücünün sarsılmasına sebep olmuştur. Türkmenler Kınık hanedanının devamını istemiyorlar ve diğer Oğuz boylarının devlet yönetimini ele

⁶ Tekin, *Selçuklu Tarihi*, s. 356.

⁷ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 13-14.

almasını istiyorlardı⁸. Böylece Türk boyları arasında bir mücadelenin olduğu görülmekte ve boylardan hangisi güçlüyse yönetimi o boy ele geçirmektedir.

Türkmenler hareketli ve dinamik bir kitle olduklarından sürekli sessiz ve sakin kalamıyorlardı. Onlar dış hedeflere olduğu kadar iç hedeflere de saldırıyorlardı. Türkmenler İslam coğrafyasına akın ettiklerinde özellikle Suriye bölgesinde kendi sürülerine serbest otlak yeri olarak görmüşler ve hatta zaman zaman yerli halkın ekili alanlarına zarar vermişlerdir. Bu durum yöre halkının şikayetlerine sebep olmuştur. Bunun üzerine sultan Tuğrul Bey, Türkmen beylerinin başlarında bulunan boy beylerini devlet hizmetine alarak onları daha yakından takip etmek istedi. Fakat Türkmenler, Selçuklu beylerine kırıncı ve kızgın oldukları için bu teklifi kabul etmediler⁹.

1.2. Anadolu'ya Göç Eden Türkmenlerin Çektikleri Yaylak ve Kışlak Sıkıntısı ve Ekonomik Problemler

Harezmşah Devletinin Moğollar tarafından istila edilmesinden sonra 1220 yılından itibaren Orta Asya'dan Doğu ve Güney-Doğu Anadolu bölgesine çok sayıda Türkmen göç edip gelmiştir. Türkmenler daha önce yaşadıkları Türkistan, Maveraünnehir, Horasan ve Harezm gibi bölgeleri terk ederek geldiklerinde, taşınmasında kendilerine güçlük çıkaran tüm mallarını ve eşyalarını bırakmak zorunda kalmışlardır. Üstelik onlara bu uzun ve tehlikeli yolculuğun verdiği sıkıntılar, hem sağlıklarını ve hem de ekonomilerini olumsuz yönde etkilemişti. Türkmenler Anadolu'ya geldiklerinde manen ve maddeten çok yıpranmış, sosyal ve ekonomik düzenleri temelden sarsılmış vaziyetteydi. Anadolu'nun fethinden sonra ve onu takip eden yıllarda buraya gelen Türkmenler başlangıçta yer ve kışlak ve yaylak sıkıntısı çekmediler, fakat daha sonra gelenler özellikle Moğol istilasından sonra gelenler o kadar şanslı değillerdi. Çünkü bu sırada Türkmenlerin hayat tarzlarına ve ekonomik yapılarına uygun sahalar çok azdı. Daha önce Anadolu'ya gelen Türkmenler tarafından kışlak ve yaylaklar tutulmuş vaziyetteydi. Özellikle Doğu Akdeniz ve Güney-Doğu Anadolu bölgesinde göçebe gelen bu yeni unsurların yaylak ve kışlak ihtiyaçlarını karşılayacak genişlikte ve büyüklükte kışlak ve yaylak kalmamıştı. Bu yüzden daha önce Anadolu'ya gelen Türkmenlerle sonradan gelen Türkmenler arasında sürekli bir yaylak kışlak kavgaları yaşanmaktaydı. Türkiye Selçuklu yöneticileri ise, Türkmenlerle sadece kendi

⁸ Enver Behnan Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara, 1972, s. 185.

⁹ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 14.

çıkarları doğrultusunda ilgilenmişler ve ciddi ekonomik problemleri karşısında duyarsız kalmışlardır¹⁰.

XIII. yüzyılda Moğol istilasını önünden kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmenler büyük sıkıntılarla karşılaşmışlar ve bu ekonomik sıkıntılarını fırsat bilen Baba İshak II. Gıyaseddin Keyhüsrev yönetimine karşı hareket emrini vermiş ve iktisadi sıkıntılar içinde bulunan bu Türkmenleri kendi kerametine ve hatta peygamberliğine inandırarak onları ayaklandırmıştır¹¹. Lakin Babailer hareketi devletin iç ve dış kudret ve itibarını sarsınca durum değişir. Selçuklu devleti bu göçebe kitlelerinin Orta Anadolu yolunu takip etmelerini iyice zorlaştırıyordu. Ayrıca Kanglı ve Kıpçak boylarına mensup Harezmli bir kısım Türkler II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Harezmli lideri Kayır Hanın sultan tarafından yakalatıp hapse atılması ve orda ölümü Harezmli lideri çileden çıkardı ve bu bölgede Harezmli liderin çıkardığı asayişsizlik bu yüzden artıyordu¹². Yeni intikal eden Türkmen boylarının hareketleri ile bu asayişsizlik daha da artıyordu.

Göçebe Türkmenlerin hayat tarzları ile yerleşik halkın hayat tarzları birbirine uymuyor ve birbirleriyle çatışıyorlardı. Göçebe muhacirler kendi hayat tarzları icabı şark vilayetlerinde birtakım akın ve yağma hareketlerine girişiyorlar, köyleri ve kervanları yağma ederek geçim imkanları elde ediyorlardı. Bu durum Türkmenlerle devlet yöneticilerini karşı karşıya getiriyor ve devlet güçlerinin devletin düzenini koruması, göçebelerin hayatlarını zorlaştırıyor ve onları devlete karşı gayri memnun bir kitle haline dönüştürüyordu. İşte Baba İshak hareketi bu gayri memnun göçebe muhitinde teşekkül ediyor; dini, siyasi ve içtimai bir mahiyet alarak Türkiye Selçuklu devletini sarsıyordu¹³.

Anadolu'ya sevk edilerek Selçuklu sınırları içerisinde yerleşik düzene vermiş oldukları zarar ve ziyana bertaraf etmeyi düşünen Selçuklu idarecilerinin Türkmenlere bakışını vezir Nizamu'l-Mülk şu ifadeleriyle güzel bir şekilde anlatmaktadır: "Her ne kadar sayıları çok olan Türkmenlerden üzüntü husule gelmişse de, onların devlet üzerinde çok hakları olmuştur. Zira devletin başlangıcında hizmet etmişler ve sıkıntı çekmişlerdi"¹⁴.

Selçuklu fütuhatından sonra Anadolu'ya gelen boylar arasında Karluklar, Kalaçlar ve Kıpçaklar gibi çeşitli Türk boylarına mensup gruplar bulunmakla

¹⁰ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 16.

¹¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1993, s. 300.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara, 2014, s. 580.

¹² Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul, 2011, s. 49.

¹³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2010, s. 440-441.

¹⁴ Nizamu'l-Mülk, *Siyasetname*, (Haz. Mehmet Altay Köymen), Ankara, 1990, s. 132.

beraber, çoğunluğunu Türkmenler teşkil ediyordu. Büyük kitleler halinde gelen bu muhacereti Selçuklu devleti sistemli bir iskan politikası çerçevesinde yönetiyordu. Selçuklu yönetimi Anadolu'yu iskan ederken büyük aşiret ve boyları bölerek birbirlerinden uzak sahalara yerleştiriyor, böylece onların devlete karşı bir güç oluşturmalarını önlemiş oluyorlardı.¹⁵ Buna rağmen bazı konar-göçer Türkmenler bulunduğu bölgenin sınırlarını aşıyor ve yağmalı akınlar yaparak etrafa zarar veriyorlardı¹⁶.

2. Ayaklanmanın Hazırlık Safhası

2.1. Baba İshak'ın Kefersud Yöresindeki Faaliyetleri

Şeyh Ebu'l-Beka Baba İlyas Horasani Kam (kahin-hekim) tipinde bir halk bilgesi idi. İlim adamları arasında genel bir kanaate göre, bu halk bilgeleri "Melami", yani dünya zevklerinden ve nimetlerinden yüz çevirmiş onlara değer vermeyen birer derviş idiler. Bu dervişler, toplumun eski inançlarına ve geleneklerine büyük bir saygı ve hoşgörüyle yaklaşıyorlardı¹⁷.

Baba Resul diye tanınan Baba İlyas¹⁸ 1240 yılında Anadolu Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı iktidarı ele geçirmek için büyük bir mücadelenin içine girmiştir. Böylece Baba İlyas isyanın idaresini Kefersud'daki halifesi Baba İshak'a bıraktı kendisi Amasya'da faaliyetlerine devam etti. Her ikisi de, XIII. yüzyıl Ortadoğu'sunda bilhassa Irak, İran ve Anadolu'da büyük bir alana yayılmış olan "Vefaiye" tarikatına mensup idiler¹⁹. Adıyaman, Sümeysat (Samsat), Behisni ve Maraş havalisine gelen Türkmenler çok yoğun ve kalabalık bir şekilde bu bölgede yaşıyorlardı. Sümeysat'a yakın Kefersud nahiyesinde yarı bir Türk şamanı ve Müslüman şeyhi olan Baba İshak, bu yörede içtimai, dini ve siyasi tesirleri mezcederek Türkmenleri etrafında topluyor, onlara dini nasihatlerde bulunuyor, ülkede hüküm süren adaletsizlik ve haksızlıkları etrafındaki insanlara izah ediyor ve bunların çözüm yolları üzerinde duruyordu. Göçebelerin iktisadi ve toplumsal sıkıntılarını dini telkinlerle de besliyordu. Baba İshak çevresindeki Türkmenler üzerinde etkili olmakla birlikte yerli halkları, Kürtleri ve Hristiyanları da kendi siyasi ve dini düşüncelerine davet ediyordu. Baba İshak'ın zahidane hayatı ve oruçlu hali, kimseden bir şey kabul etmemesi gibi durumlardan dolayı şöhreti her geçen gün

¹⁵ Orhan Sakin, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006, s. 50-51.

¹⁶ Salim Koca, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, c. 8, S. 23, s. 481.

¹⁷ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 18.

¹⁸ Baba İlyas, "İlyas obasından olan baba" anlamında bir addır. Başka bir deyişle, Baba İlyas denince, adı İlyas olan bir kişiden değil, "İlyas obasıyla ilgili bir babadan" söz edilmektedir. İlyas obası Eymür boyundandır. Bkz. Hamza Aksüt, *Baba İshak*, Ankara, 2006, s. 49.

¹⁹ Tekin, *Selçuklu Tarihi*, s. 355-356.

yayılıyor ve herkes ona koşuyordu²⁰. İbn Bibi'ye göre, henüz gücünü yeterli görmeyen Baba İshak, bir gün Kefersud'da kaybolmuş, bir müddet sonra Amasya'nın bir köyünde koyun çobanlığı yapmıştır. Bu sırada hayvanlara bakımı ve şefkati, dindarlığı ve zahidane hayatı ile köy halkı, kadın-erkek, öyle kendisine bağlandı ki, bir kimsenin kederi, rahatsızlığı veya karı-koca geçimsizliği olunca doğrudan Baba İshak'a gidiyor, o da kendisine bir muska yazıp veriyor ve bu sayede insanlar huzura kavuşuyordu²¹.

Baba İshak böylece Türkmenler arasında bir veli derecesine erişmiştir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Selçuklu hizmetini terk ve orduları ile Harizmlileri sultana karşı savaşa çağırması onun siyasi şartları da ne kadar kavradığını göstermektedir. Baba İshak II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı açıktan cihad ilanına başlamış olup, onun sefahat içinde geçirdiği hayatı çevresindeki insanlara kötülüyor, nun Allah ve Raşid Halifelerin yolundan ayrıldığını söylüyor ve sultana karşı açıktan insanları isyana teşvik ediyordu. Kefersud ve Maraş yöresine gönderdiği müritleri aracılığı ile Türkmenlere at ve silah satın alarak hazırlanmalarını, ilan edilecek tarih ve günde, kendilerinin yolunda memleketleri fethetme, müfsitlerin kökünü kazımağa davet ediyor ve böylece insanların kurtuluşu ereceğine inanıyordu. Eğer kendilerine katılınca ele geçirilen ganimetlerden hissedar olacaklarını, cihada katılmayıp da muhalefet edenlerin ise, kılıçtan geçirileceğini söylüyordu²². Baba İshak Kefersud ve Maraş'a gönderdiği iki mürid aracılığıyla şunları söylüyordu; "...kim adımızı iştir,bozgunculuk yapanları ve münafıkları kim ortadan kaldırıp yok eder, bu uğurda kim bizimle birleşir, o kimseler ganimet mallarından yararlanacak ve daha başka ele geçenlere de hissedar olacaklar. "O, bu iki müride bu sözleri söylemeleri için çok sıkı tenbih etmişti²³.

Bir lider, ne kadar yetenekli olursa olsun, yaşadığı ortamda kendi hayat görüşüne ve amacına uygun sosyal bir ortam bulamadığı takdirde başarılı olamaz. Baba İshak, bu hususta son derece şanslıdır. Çünkü o, Kefersud köyü ve çevresinde kendi inanç ve düşüncesine uygun ve yatkın ve daha da önemlisi kolayca etkisi altına alabileceği büyük bir Türkmen kitlesi bulmuştur. Bu kitleyi iyice işleyerek

²⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 441; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, İstanbul, 1995, c. I, s. 42-43.

²¹ İbn Bibi, El-Hüseyn b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara, 1996, s. 49-50.

²² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 441-442; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1971, s. 55.

²³ Fahrettin Öztoprak, *Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler*, İstanbul, 2012, s. 91; Fevzi Rençber, *Hakk Muhammed Ali Aşkı: Adıyaman Alevileri*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016, s. 40.

onları istediği bir zamanda harekete geçirmiştir²⁴. Baba İshak, Türkmenlere sultanın sefiş bir hayat yaşadığını ve halka karşı zalim olduğunu, sultanın vaktini devlet işleri yerine içki ve eğlence meclislerinde geçirdiğini, devlet adamlarının da kendisine uyduğunu, dolayısıyla Allah'ın yolundan uzaklaştığını sürekli etrafındakilere anlatıyordu²⁵.

2.2. Baba İlyas Horasani'nin Amasya'daki Faaliyetleri:

Baba İlyas Horasani'nin, Babailik Tarikatını kurduğı söylense de gerçekte böyle bir şeyin söz konusu olmadığı, bu yanlışının adı geçen ayaklanma hareketinin iyi tahlil edilmediğinden kaynaklandığını Ahmet Yaşar Ocak ifade etmektedir. Baba İlyas kendi adına tarikat kurmamış, bağlı bulunduğu Vefaiyye tarikatının şeyhi olarak Çat köyündeki zaviyesinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra (Mesudiye)dergah şeyhliğine getirilmiştir. Burada Vefaiyye Tarikatını yaymaya başladı. Bu tarikat kısa bir süre içerisinde Türkmenler arasında yayılmaya başladı²⁶. Baba İlyas Horasani, ideale büyük bir kararlılıkla bağlı olduğunu Amasya'nın Çat köyündeki zaviyesinde, İslamiyete girmeleri üzerinden fazla bir zaman geçmediği için eski inançlarını koruyan ve okuma yazma bilmeyen Türkmenlerin yapılarına uygun bir tasavvuf anlayışı sunmuştur²⁷. Baba İlyas'ın fikirlerini ve düşünce ufkunu açan bilgi, tamamen peygamberler tarihidir. O Hz.Muhammed (s.a.v) ve Hz. Musa'yı kendisine örnek model almıştır. Tıpkı Hz.Musa'nın Allah'ın mucizeleri sayesinde Yahudi toplumunu kurtardığı gibi Baba İlyas da Türkmenleri Selçuklu hanedanının kötü yönetiminden kurtarmak için büyük çaba sarfetmiştir²⁸. Baba İlyas, etrafındaki insanları etkileyebilmek için Hz.Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlikten önceki hayatını kendine örnek aldı ve "güvenilir insan imajı" sergilemek için önce dünyevi arzu ve ihtiraslardan arınmış bir veli gibi davrandı ve böylece gönüllü olarak dünya zevklerinden kendini mahrum etti.

Baba Resul, köye varışının ilk gününde gönüllü olarak köy halkının çobanlığını yaptı. Kendisini son derece dindar birisi olarak tanıttı. Hiçbir kimseden az veya çok hiçbir şey kabul etmiyor, her gün bulduğu yiyeceklerle yetiniyordu. Çobanlığı sırasında hayvanlara karşı sevgi ve şefkat gösteriyordu. Zühd ve takvada

²⁴ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 18.

²⁵ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 115.; Hüseyin Hüsameddin (Yasar), *Amasya Tarihi*, İstanbul, 1327-32, c. II., s. 372.

²⁶ Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, s.186.

²⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İlyas", *DİA*, İstanbul, 1991, c. IV., s. 368.

²⁸ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek:Babailer Ayaklanması", s.20-21.

o kadar ileri gitti ki,kadın-erkek bütün köy halkı ona inanmaya ve tuzağına düşmeye başladı ve onun maksat ve arzusunun kölesi oldu.²⁹ Baba İlyas'ın bu tutumu köylülerde sürülerinin ve ürünlerinin bereketlendiği, işlerinin daha iyi gittiği izlenimi uyandırdı. Böylece köylüler üzerinde onun büyük bir etkisinin olduğu görüldü ve köylüler onun manevi gücünün tesirinde kaldılar. Baba İlyas, bu durumu kendi lehine değerlendirdi ve çevresindeki Türkmenlerden çok sayıda mürit edinmeye başladı. Bundan sonraki hayatını tefekkür ve ibadetle geçirmek için köyün dışında tepe üzerinde bir zaviye yaptırdı ve müritlerinin sayısının arttığını görünce çevresinde yeni zaviyeler yaptırdı ve tüm müritlerini bu zaviyede topladı³⁰.

2.3. Baba İlyas Horasani'nin Peygamberlik İddiası

Türk devlet geleneğinde siyasi iktidarın kaynağı ilahi idi. Bu iktidara sahip olma ancak "Kut"a sahip olmakla gerçekleşiyordu. Türklerde Kut, siyasi iktidar anlamındadır³¹. Türk hükümdarları kendilerini Tanrı tarafından seçilmiş ve olağanüstü güç ve yetkilerle donatılmış kişiler olarak görüyorlardı. Temeli Tanrı iradesine ve bağışına dayanan bu iktidar tipine sosyolojide "karizmatik iktidar" denmektedir³². Türk hükümdarları gibi Baba İlyas Horasani de liderliğini karizmatik bir temele dayandırmak istemiştir. O, daha da ileri giderek Tanrı'nın kendisini sadece sultan değil, aynı zamanda peygamber olarak seçtiğini iddia etmiştir. Türk devlet geleneğinde hiçbir zaman "peygamber-hükümdar" tipi görülmemiştir. Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de Ahzab Suresinin 40.ayetinde açık bir şekilde şöyle beyan edilmiştir: "Muhammed, içinizden herhangi bir adamın babası değil, o Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur."³³. Peygamberliğin sona erdiği kesin olarak açıklanmasına rağmen Baba İlyas'ın böyle bir iddiada bulunması davasına hem haklılık ve meşruiyet kazandırmakta hem de onun elini güçlendirmektedir. Böylece onun müritleri hiç tereddütsüz ona inanmışlar ve "Baba Resul" demeye başlamışlardır. Hatta müritleri, "La ilahe illallah Muhammedun Resulallah" şeklindeki Kelime-i Tevhidi de "La ilahe illallah Baba Resulallah" şekline dönüştürerek, onu olağanüstü bir varlık, yani peygamber

²⁹ İbn Bibi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, s. 49; İbn Bibi, *Farsça Muhtasar Selçuknamesinden, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, (Çev.M.Nuri Gençosman), Ankara, 1941, s. 207.

³⁰ Saint Quentin De Simon, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Antalya, 2006, s. 43; Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 21.

³¹ Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde, İdari-Askeri Ünvan ve Terimler*, İstanbul, 1988, s. 79.

³² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 2005, s. 248.

³³ Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2006, s. 422.

olarak görmüşlerdir³⁴. Baba İlyas, bu inanışın İslamda yeri olmadığını ve İslamın temel inanç esaslarına ters olduğunu bildiği halde sırf kendi siyasi ve dini çıkarları için bu sapık düşüncelerini etrafındaki insanlara anlatmaktan çekinmemiştir. Kendisi de biliyor ki, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) sonra peygamber gelmeyecek ama II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı başlattığı mücadeleyi kazanmak için her yolu denemekten sakınmamıştır. Bazı cahil insanları bu sapık düşüncesine inandırmıştır. Çünkü bir kısım Türkmenler İslam diniyle daha yeni tanıştıkları için şaman inancıyla İslamı tam birbirinden ayırt edemiyorlardı. Baba İlyas bu durumdan yeterince faydalanmıştır diyebiliriz.

Baba İlyas'ın müritleri Adıyaman, Kahta, Gerger, Kefersud, Maraş, Elbistan, Harran ve Urfa gibi önemli belde ve şehirleri gezerek Türkmen beyleriyle görüştüler ve onlara şeyhlerinin düşüncelerini anlattılar. Bu konuda Süryani tarihçi Abu'l-Farac Gregorius, Amasya'da bir Türkmen şeyhi, kendisini "peygamber" ilan etmiştir. Adı Baba olan bu zat kendisine "resul" dedirtiyordu. Müridi Şeyh İshak'ı, Türkmenler arasında kendi fikirlerini yaymak üzere Hısn-ı Mansur'a (Adıyaman) göndermiştir³⁵. Adıyaman'a gelen Baba İshak burada Türkmenlere bütün kötülüklerin kaynağının Selçuklu yönetimi ve özellikle II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in olduğunu ve onun Allah yolundan saptığını, Dört Halifenin izinden ayrıldığını ve kendisini içki ve eğlenceye verdiğini belirtmiştir³⁶. Ayrıca Türkmenlere, Baba İlyas'ın peygamberlik mertebesine yükselmiş olduğunu, Tanrıdan vahiy aldığını ve onun Türkmenleri Selçuklu yönetiminden kurtararak arzu ettikleri hayata kavuşturmak gayesinde olduğunu söylemiştir³⁷. Ahmet Yaşar Ocak, Baba İlyas'ın Türkmenler ve köylüler arasında böyle bir ilahi misyonla çıkmasının ve bunun kabul görmesinin gerisinde çok uzun asırlar öncesine giden bir inanç altyapısının, yani mesianik (mehdici) karakter arzeden heterodoks bir İslam anlayışının çok mühim rol oynadığını hesaba katmak gerektiğini söyler³⁸.

³⁴ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 23.; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, 2000, c. II, s. 179.

³⁵ Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul) Ankara, 1987, c. II., s. 539; Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 91.

³⁶ İbn Bibi *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, s. 50; Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 24.

³⁷ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 540.

³⁸ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 107.

3. Ayaklanmanın Ortaya Çıkış Safhası

3.1. İlk İsyanın Çıktığı Yer ve Ayaklanma Emrinin Verilmesi

Baba İshak, 1239 yılı yaz mevsimi ortasında bir vergi toplama meselesinin tartışmaya dönüşmesi sonucunda bu tartışmayı bahane ederek olayı büyütme istedi³⁹. Baba İlyas'ın baş halifesi Baba İshak, Kefersud ve Adıyaman'da bütün hazırlıklarını tamamlamış, uygun bir zamanı kollayarak Şeyhi Baba İlyas tarafından isyan için verilecek tarihi ve isyan emrini bekliyordu. Zaten Baba İshak'ın adamları bir kaç yıldan beri tüm hazırlıklarını tamamlamışlardı⁴⁰. Hatta Babai dervişlerinin tamamen kontrolüne girmiş olan Türkmenler, isyana kalkışmak için kendilerine engel olan bütün mallarını ve eşyalarını sattılar ve kazandıkları paralarla da at ve silah satın alarak tam teçhizatlı bir ordu haline geldiler⁴¹. Baba İshak etrafındaki adamlarına isyana hazırlıklı olmak için zaten sürekli telkinlerde bulunuyordu⁴². Baba İshak'ın II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e karşı bir isyan başlatmasının sebebi "Tanrının yolundan ayrılıp kötü bir hayat sürmesidir⁴³." O müritlerini bu konuda Selçuklu yönetimine karşı iyi yetiştirmiştir. O daha önceden hazırlıklarını yapmaları için müritlerinden birini Kefersud'a diğerini ise, Maraş'a göndermişti. Tüm hazırlıklarını tamamlayan Türkmenler ve Baba İshak'ın adamları ondan emrin gelmesiyle önce Baba'nın doğduğu Kefersud'u ateşe verdiler. Siyah dumanlar her tarafa yayılmaya başladı. Baba İshak'ın emrine uyup itaat edenlere dokunmadılar, uymayanları ise, hiç tereddüt etmeden kılıçtan geçirip öldürdüler⁴⁴. Ayrıca mallarını da yağmalayarak her tarafı kana boyadılar⁴⁵. Ayaklanma kısa sürede Adıyaman, Kahta, Samsat ve Gerger'e yayıldı. Buraları ele geçiren isyancılar kısa süre içerisinde Malatya'ya yöneldiler⁴⁶.

3.2. Babai İsyanı'nın Malatya Yöresine Yayılması ve Yapılan Mücadele

Babai İsyanı Adıyaman'dan sonra Malatya'ya sıçradı. Türkiye Selçuklu Devletinin Malatya sübaşısı Alişiroğlu Muzafferüddin isyancıları Malatya'ya girmeden karşıladı ve Malatya civarında çok şiddetli çarpışmalar oldu. Malatya

³⁹ Öztoprak, *Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler*, s. 90. Bu konuda tarih olarak 3 Ağustos 1239 yılı verilmektedir. Bkz. Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, s. 186.

⁴⁰ İbn Bibi, *Farsça Muhtasar Selçuknamesinden*, s. 208; Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 184.

⁴¹ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 25.

⁴² Ocak, "Baba İshak", s. 368; Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, İstanbul, 1990, s. 107.

⁴³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara, 1989, s. 169; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 300.

⁴⁴ İbn Bibi, *Farsça Muhtasar Selçuknameden*, s. 208.

⁴⁵ Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, s. 186.

⁴⁶ Reha Çamuroğlu, *Tarih, Heterodoksi ve Babailer*, İstanbul, 1992, s. 167; Ocak, "Baba İlyas", s. 368.

sübaşı büyük bir bozguna uğrayarak şehre sığındı. Alişiroğlu Muzafferüddin'in Sancağı ve davulu asilerin eline geçti. Fakat Malatya sübaşı yılmadı tekrar Kürtlerden ve Germiyan oymaklarından kalabalık bir kuvvetle bu kez Elbistan civarında tekrar Babailerin karşısına çıktı ama yine yenilmekten kurtulamadı⁴⁷. Bu iki zaferden sonra Babailerin iman ve cesaretleri daha da arttı ve yeni katılanlarla bu sayı bir hayli çoğaldı. Babailerin amacı yürekten inandıkları Baba Resule kavuşmak ve onu görmektir⁴⁸.

Bu isyan, Türkiye Selçuklularının yerel bir güç karşısında ne kadar zayıf ve yetersiz olduğunu ve Türkmenlerin azmi ve kararlı tutumu karşısında başarısız olduğunu göstermiştir. Kefersud'da yakılan bu ateş gittikçe büyüyerek Malatya'dan sonra Sivas, Maraş, Tokat, Çorum, Yozgat, Amasya ve Kırşehir'e kadar geniş bir alana yayılmıştır⁴⁹.

Türkiye Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, diğer devlet adamları ve komutanları bu olayı duydukları zaman dehşete kapıldılar. Özellikle sultan çok korkmuştu ki, kendini emniyette hissetmediği için Konya sarayını devlet adamlarına ve komutanlarına bırakarak, kendisi aile efradını da yanına alarak, Beyşehir gölünün kenarındaki Kubadabat sarayına çekildi. Sultanın bu korkakça tavrı hanedanlığın saygın şöhretine leke düşürmüştür⁵⁰. Sultan II. Gıyaseddin, Kubadabad sarayından acele olarak Erzurum hudutlarının muhafazasına gönderilmiş orduya haber salarak bu isyancılarla mücadele etmesi için çabucak geri dönmesini istedi. Bu emir üzerine asker son süratle Sivas'a geldi, teçhizat ve donanımını alarak altı gün içinde Kayseri'ye geldi. Erzurum'dan gelen bu askerler asilerle Kırşehir yöresinde mücadele edecektir.⁵¹

3.3. İsyancıların Amasya Üzerine Yürümleri

Amasya istikametine doğru ilerleyen Babailer, öncü bir kuvveti Sivas üzerine gönderdiler. Sivas halkı ve askerler, surların yakınında kendilerini savunmak için mevzi aldılar ama Babailer onları da mağlup etti. Sivas İğdişbaşı Hurremşah ve şehrin önde gelenlerinden bir çoğu hayatlarını kaybettiler⁵². Hatta Sivas Garnizon Komutanı, devletin merkezine peş peşe gönderdiği haberlerle acil yardım istemiş, fakat beklenen yardım bir türlü gelmemiştir. Sivas halkı adeta

⁴⁷ İbn Bibi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, s. 50; Öztoprak, *Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler*, s. 92; Şapolyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, s. 187.

⁴⁸ Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 185.

⁴⁹ Tekin, *Selçuklu Tarihi*, s. 356.

⁵⁰ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 27.

⁵¹ İbn Bibi, *Farsça Muhtasar Seçukname*, s. 209.

⁵² Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 185.

Selçuklu yönetimi tarafından kaderine terk edilmişti. Babailer Sivas'ta da büyük bir yağma ve tahribat yaptılar ve Selçuklu ordusunun şehirdeki silah depolarına el koyup, bol miktarda silah, teçhizat ve mühimmat ele geçirerek ihtiyaçlarını giderdiler⁵³. Böylece Babailer için Amasya yolu açılmıştı. Baba İlyas veya Baba Resul'e kavuşmak için can atan isyancılar bu kez Sivas'tan sonra Tokat ve Amasya taraflarına yöneldiler ve kendilerine karşı gelenleri imha ettiler. Türkmenler ilerledikçe ve başarı gösterdikçe yolda kendilerine yeni katılanlar oluyordu. Bunlardan başka sırf ganimet elde edebilmek için çapulcular da isyancılara katılıyorlardı. Böylece Amasya'ya yaklaştıklarında çok kalabalık olmuşlardı⁵⁴.

3.4. Amasya'da Geçen Mücadele ve Baba İlyas'ın öldürülmesi

İsyancıların Sivas ve Tokat'ta başarı göstermesi onlara büyük bir cesaret getirdi ve artık Amasya yolu kendilerine açılmıştı. Bir an önce Baba İlyas'a kavuşmak için can atıyorlardı. Babailer, Amasya'ya iyice yaklaştıklarında Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev üzerlerine Hacı Mübarizüddin Armağanşah'ı gönderdi. Amasya Tarihi'ne göre bu sırada Amasya'da, başlarında Bedreddin İbrahim el-Kaymari ve Taceddin Yusuf-ı Tebrizi gibi şehrin ileri gelenleri kendilerini savunmaya hazırlandılar⁵⁵. Selçuklu ordusu Amasya'da asilerle büyük bir mücadele etti ve asiler kaleye sığındı. Selçuklu askerleri kaleyi kuşattılar ve daha sonra içeri girdiler ve Baba İlyas ve taraftarları şiddetle karşı koydular. Simon de Saint-Quentin olayı şöyle nakletmektedir: "O (Baba Resul) kendi taraftarlarını hiçbir şeyden korkmamaları ve şiddetle çarpışmaları için teşvik ediyordu. Onlar arasından hiç birinin düşmanın silahlarıyla yaralanmayacağını kendilerine telkinde bulunuyordu. Ancak taraftarları, aralarından sekiz kişinin öldürüldüğünü ve bir çoğunun da yaralandığını görünce büyük bir endişe ve ürküntüye kapılarak Baba Resul'e sordular: Neden bizi ve ötekileri aldattın? Sen de tıpkı o ölenler gibi öleceksin. Bunun üzerine o, yeminler ederek Tanrı'nın meleğinin kendisine zafer vaat ettiğini söyledi. Bu defa karşısındakiler: Seni aldatan şeytandır, cevabını verdiler. Bu söz karşısında Baba Resul bir bahane arayarak şöyle dedi: Ey Tanrım, ne yaptın? Yoksa uyuyor musun? ve karşısındakilere dönerek: Yarın Tanrı ile konuşacağım ve sizin hepinizin huzurunda size bana bu talihsizliğin neden eriştiğini soracağım. Ertesi günü bir hücum daha yaptı ve bu esnada kürek kemiklerinden ölümcül derecede yaralandı; ölümünün fark edilmemesi için bir kenara çekilerek saklandı...". Bu hikaye bize bizzat kedisi de yaralanan Baba

⁵³ İbn Bibi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fî'l-Umuri'l-Alaiye (Seşukname)*, c. II, s. 51; Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 28.

⁵⁴ Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 185.

⁵⁵ Hüseyin Hüsameddin (Yasar), *Amasya Tarihi*, c. II, s. 374.

Resul'ün, müritlerinin kendisine olan iman ve güvenlerini sarsmamak için onların gözü önünde değil, görülmeyecek bir yere çekilerek tek başına ölmeyi tercih etmiş olduğunu göstermektedir⁵⁶.

Ahmet Yaşar Ocak Baba İlyas'ın dip torunu Elvan Çelebi'nin Menakibü'l-Kudsiyye adlı eserine dayanarak verdiği bilgiye göre, Baba İlyas yakalanıp Amasya kalesinde bir zindana kapatılmış ve orda tam kırk gün bir keşişle (kıssis) kalmış ve keşişi Müslüman ederek kendine mürit yapmış kırk günün sonunda Baba İlyas Boz bir ata binerek bu dünyadaki hayatının sona erdiğini söyleyerek göğe doğru havalanıp kaybolmuştu. Baba İlyas'ın bu kayboluş sahnesinin bir taraftan yerel Hristiyan menkıbeleri ile diğer taraftan ise, eski Şamanist Türk inançlarıyla yakından bir ilgisi olmalıdır⁵⁷. Belki de Baba İlyas'ın torunu Elvan Çelebi, dedesinin ölümünü esrareniz ve mistik bir motifle süsleyerek dedesine layık gördüğü ilahi bir sonu (ölümü) uygun bir üslupla anlatmak için düzenlemiş de olabilir.

Baba Resul'ün nasıl öldüğü hakkındaki rivayetlerden bazısını yukarıda zikretmiştik. İbn Bibi ise, onun Amasya Kalesinde idam edilmiş ve surlardan aşağıya sallandırılmış olduğunu ifade etmektedir⁵⁸. Abu'l-Farac ise, savaş sırasında Selçuklu askerlerinin Baba Resul'e puslu kurarak onu boğarak öldürmeğe muvaffak olduklarını yazar⁵⁹. Amasya Tarihi'ne göre ise, Baba Resul'ün cesedi gün boyunca surlarda asılı kaldı ve daha sonra Hacı Mübarizeddin onu parçalara ayırttı. Bundaki amacı, onun hiç de sanıldığı gibi insan üstü bir güce sahip ilahi bir varlık olmadığını taraftarlarına göstermekti. Gece olunca Baba Resul'ün müritleri onu asıldığı yerden indirip Amasya yakınlarında bir yere fakat sonradan bir ara Ambarlı Evliya Türbesi denilen mezara defnettiler⁶⁰. Baba İlyas ölümüyle ilgili olarak, onun savaş alanında yaralandıktan sonra, sığındığı mağaradan yakalanıp Amasya burçlarında idam edildiği söylenebilir. İbn Bibi'nin ifade ettiği gibi Kırşehir'in Malya Ovası'nda değil, diğer tüm kaynakların ifade ettiği gibi Amasya'da öldürüldüğü kesindir. Malya Ovası'nda öldürülen ise Baba İlyas'ın halifesi Baba İshaktır.

3.5. Babailerin Konya Üzerine Yürümleri ve Kırşehir'in Malya Ovası'nda Selçuklu Ordusu Tarafından İmha Edilmesi

Baba İlyas'ın öldürülmesinden kısa bir süre sonra Amasya'ya gelen Baba İshak komutasındaki Babailer, burada Hacı Mübarizeddin Armağanşah'dan Baba Resul'ün ölümünü haber aldılar. İbn Bibi'nin ifadesine göre asiler bu habere

⁵⁶ Simon, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 64; Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 132.

⁵⁷ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 133.

⁵⁸ İbn Bibi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, s. 51.

⁵⁹ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 540.

⁶⁰ Hüseyin Hüsameddin (Yasar), *Amasya Tarihi*, c. I, s. 182.

inanmadılar, onun ölümsüz olduğunu meleklerin yardımını getirmek üzere Tanrı katına yükseldiğini söyleyerek teslim olma teklifini reddettiler. Daha sonra "Baba Resulullah! Baba Resulullah" diyerek Selçuklu askerlerinin üzerine saldırdılar⁶¹. Dehşet verici bir mücadeleden sonra Babailer Selçuklu kuvvetlerini bir kez daha bozguna uğratarak komutan Hacı Mübarizeddin Armağanşah'ı öldürdüler⁶². Babailer bu başarılarının sonunda başkent Konya'ya yürümeye karar verdiler. Bunun üzerine Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, harekete geçerek Babai dervişlerine bir elçi göndererek, isyandan vazgeçmeleri halinde, kendilerine Kayseri şehrini bırakmak üzere onlara bir anlaşma teklif etti. Fakat amaçlarına ulaşacaklarına emin olan Babai dervişleri, sultanın bu teklifini düşünmeden reddettiler⁶³. Yukarıda da ifade edildiği gibi Sultan derhal harekete geçerek Erzurum'daki garnizonu yardıma çağırdı ve oradaki birlik derhal harekete geçerek Sivas üzerinden Kayseri'ye geldi. Bu arada Babailer de Kayseri'ye gelmişlerdi. Babailerin başında Baba İshak vardı. Burada Selçuklu ordusuyla karşılaştılar ve çıkan savaşta Babailer yendi ve Konya'ya gitmek üzere yollarına devam ettiler. Türkmenler'in kadınları, çocukları, bütün ağırlıkları ve sürüleri de yanlarında olmak üzere Malya Ovası'nda toplandılar. Babailer'in Malya Ovası'nda toplandıklarını öğrenen Selçuklu ordusu, Emir Necmeddin komutasında Kırşehir'e yöneldi. Bu ordunun içerisinde Türklerden başka Kürtler, Gürcüler ve ücretli Frank askerleri vardı.⁶⁴ Selçuklu ordusundaki asker sayısı hakkında kaynaklar sağlıklı bir bilgi verememişlerdir. Süryani Tarihçisi Abu'l-Farac, Selçuklu ordusunun 60 bin atlıdan, Türkmenler 6 bin savaşçıdan ve Frank askerlerinin ise, 1000 kişiden ibaret olduğunu söylemiştir.⁶⁵

Malya Ovası'nda 1240 yılı Kasım ayı başlarında karşılaşan Selçuklu Ordusu ile Babailer savaş düzeni aldılar. Bütün cesaretlendirmelere rağmen Selçuklu ordusundaki Türk askerleri Baba İshak'ın kudretinden ve şimdiye kadar tüm mücadelesindeki başarılarından dolayı bir türlü hücumla kalkamıyorlardı. Durumun ciddiyetini anlayan Emir Necmeddin, ordunun önüne çelik zırhlı Frank askerlerini yerleştirdi. Ancak Frank askerleri de Baba İshak'ın kerametinin şöhreti karşısında kendilerini daha cesaretli ve korkudan emin olmak için alınlarına haç işareti çizmişlerdir.⁶⁶ Savaş Türkmenlerin canhıraş feryatlarıyla ve hücumla

⁶¹ İbn Bibi, *El-Evvamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, s. 51.

⁶² Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 135-136.

⁶³ Simon, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, s. 44; Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 32.

⁶⁴ Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 136.

⁶⁵ Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, s. 540.

⁶⁶ Koca, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", s. 32-33.

geçmeleriyle başladı. Fakat bu şiddetli saldırıda Frank askerlerinin çelik zırhları karşısında Türkmenlerin ok ve mızraklarının neticesiz kalması sonucunda Babai Türkmenler geri püskürtüldü. Bundan sonra Selçuklu askerlerine bir cesaret geldi ve Babailerin artık manevi bir güce sahip olmadıkları anlaşıldı. Böylece Selçuklu ordusu topluca saldırıya geçtiler. Çok şiddetli olan bu hücum karşısında sürekli yenmeye alışmış olan Babailer, birden şaşkınlığa uğradılar ve ağırlıklarının arkasına sığındılarsa da bu fayda vermedi. İlk hamlede Babailerden kadın ve çocuklar hariç 4000 kişi kılıçtan geçirildi. Baba İshak dahil çoğu Türkmenleri öldürdüler. Selçuklular, kadınları, çocukları ve mallarını ele geçirdiler ve sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına götürdüler. Savaş sırasında ele geçirilen ganimetlerde askerler arasında paylaştırıldı. Selçuklu sultanı Frank askerlerine savaşta gösterdikleri başarıdan dolayı 3000 altın dağıttı ve aynı şekilde komutanları da ödüllendirdi. Böylece yaklaşık üç buçuk dört ay boyunca Türkiye Selçuklu devletini şiddetli bir şekilde sarsan ve hükümdarını taç ve tahtından ümit kestirecek vaziyete getiren bu büyük isyan, Selçuklu ordusunun başarısıyla sona erdi⁶⁷. Türkiye Selçuklu devletini ciddi şekilde sarsan bu tehlikeli dini, siyasi ve ekonomik içerikli isyan bastırılmış ve ülke sükuna kavuşmuş oldu.⁶⁸

Sonuç

Babai isyanı, ekonomik zorluklar içerisinde olan Türkmenlerin Baba İlyas ve halifesi Baba İshak liderliğinde, XIII. yüzyılda ortaya çıkardıkları ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni ele geçirmeyi amaçlayan Babai İsyanı siyasi bir isyandır. Dini ve içtimai şartları kendi çıkarları doğrultusunda kullansalar da bu konuda en çok dikkati çeken husus bu isyanın dini bir mahiyet taşımadığıdır. Çünkü Baba Resul ve onun halifesi Baba İshak siyasi emeline ulaşmak için dindar görünerek müritlerine ve taraftarlarına güven aşılamıştır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sefiş yaşantısını ve uyguladığı siyasi politikalarını da kendi çıkarına çok iyi kullanmıştır.

Bu olayı anlatan kaynaklardaki bilgiler dikkatle karşılaştırıldığında, Baba Resul'ün şimdiye kadar sanıldığı gibi Baba İshak değil, onun da şeyhi olan Baba İlyas'ı Horasani olduğu ortaya çıkıyor. Bu Türkmen babası İslami bir kisve altında kendini göstermekte fakat eski şaman hüviyetiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği ile Baba İlyas-ı Horasani yeni İslama girmiş Türkmenleri yarı İslami yarı Şamani duygularla etkilemeye ve kendine taraftar yapmaya çalışmıştır ve bunda da başarılı olmuştur.

⁶⁷ Öngül, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, s. 186; Ocak, *Babailer İsyanı*, s. 137-138; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.443-444.

⁶⁸ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, s. 580.

Baba Resul veya Babai isyanı, Türkmenlerin Türkiye Selçuklu devletine karşı göstermiş oldukları müteaddit başarıları, devletin idari ve yapısal güçsüzlüğünün yanında askeri açıdan da zayıflığını göstermiştir. Bu durum o zamana kadar Anadolu'ya saldırmakta tereddüt eden Moğolları cesaretlendirmiş ve bu isyandan sonra 1243 yılında Anadolu'ya saldırmışlar ve böylece Türkiye Selçuklu devleti artık bağımsızlığını kaybederek İlhanlıların tahakkümü altına girmiştir. Babai İsyanını kendi ordusuyla bastıramayan sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev Frank askerlerinden de yararlanmak zorunda kalmıştır. Babai İsyanı sıradan bir isyan olmayıp, çok büyük bir alana yayılmıştır ve güçlükle bastırılabilmiştir. Bu isyanla devletin itibarı içte ve dışta çok sarsılmıştır. Bu isyan sonrası devlet yıkım sürecine girmiş ve Anadolu'da yeni küçük beylikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kaynakça

- Abu'l-Farac, Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), c. II, Ankara, 1987.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, İstanbul, 1995.
- Aksüt, Hamza, *Mezopotamya'dan Anadolu'ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı (1240)*, Baba İshak, Ankara, 2006.
- Altuntaş, Halil- Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Mealî*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2006.
- Çamuroğlu, Reha, Tarih, Heterodoksi ve Babailer, İstanbul, 1992.
- Dalyan, Murat Gökhan, *Başlangıçtan 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*, Reform Matbaası, Ankara, 2007.
- Donuk, Abdülkadir, *Eski Türk Devletleri'nde İdari-Askeri Ünvan ve Terimler*, İstanbul, 1988.
- Güngör, Erol, *Tarihî Türkler*, İstanbul, 1990.
- Hüsameddin, Hüseyin, (Yasar), *Amasya Tarihi*, c. II, İstanbul, 1327-32.
- İbn Bibi, Hüseyin b. Muhammed b. Ali El-Ca'feri Er-Rugadi, *el-Evamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Seçukname)*, c. II, (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara, 1996.
- _____, *Farsça Muhtasar Selçuknamesinden, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, (Çev. M. Nuri Gençosman), Ankara, 1941.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 2005.
- Koca, Salim, "Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, c. 8, S.23, s. 465-484.
- _____, "Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması", *Gazi Türkiyat*, Güz 2012/11, s. 11-38.
- Nizamu'l-Mülk, *Siyasetname*, (Haz. Mehmet Altay Köymen), Ankara, 1990.

- Ocak, Ahmet Yaşar , *Babailer İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul, 2011.
- _____, "Baba İshak", *DİA*, c. IV, İstanbul, 1991, s. 368-369.
- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Manisa, 2007.
- Öztoprak, Fahrettin, *Oğuzların İsyanı ve Babai Türkmenler*, İstanbul, 2012.
- Rençber, Fevzi, *Hakk Muhammed Ali Aşkı: Adıyaman Alevileri*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.
- Sakin, Orhan, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul, 2006.
- Sevim, Ali-Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara, 1989.
- Sevim, Ali- Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Ankara, 2014.
- Simon, Saint Quentin De, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Antalya, 2006.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara, 1972.
- Tekin, Arslan, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul, Nisan 2012.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1993.
- _____, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul, 1971.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2010.
- _____, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, c. II, İstanbul, 2000.